

Gojko Pavlović¹,
Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka

UDK:342.7+351.78
Pregledni naučni rad

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA KAO IMPERATIV BEZBEDNOSNE FUNKCIJE DRŽAVE

U radu se sagledava razvoj funkcija države, te delatnosti kojima se one ostvaruju. Posebno se ističe bezbednosna funkcija države u njenom klasičnom smislu, odnosno kao delatnost na pružanju bezbednosti građanima. Ova je funkcija tek u modernim liberalnim i socijalnim demokratijama prerasla u jedan od najvažnijih zadataka državnopravnih poredaka: u ustavnu, sudsku i upravnu zaštitu brojnih ličnih, političkih, radnih, imovinskih, verskih, etničkih, kulturnih i drugih prava i sloboda čoveka i građanina. U radu su, takođe, navedene međunarodnopravne i ustavnopravne garancije ljudskih prava, kao i mehanizmi njihove zaštite, te je određen sadržaj bezbednosne funkcije države.

Ključne reči: država, bezbednost, funkcije, ljudska prava, zaštita

1. Prethodno određenje pojmova države, bezbednosti i ljudskih prava

Poznati grčki filozof Aristotel je u svojoj „*Politici*“ napisao da se „do valjanog uvida u stvari, bilo da se one odnose na državu ili nešto drugo, može doći samo ako se prati njihov razvoj od samog početka“². Kroz razvoj ljudskog društva, a samim tim i razvoj teorijskopravne i filozofske naučne misli uopšte, postojalo je mnoštvo pokušaja da se shvati i objasni pojam i priroda države. Ovo nije nimalo neobično, slična je situacija i kod pokušaja definisanja niza drugih društvenih pojava.³ U literaturi se navodi da je naziv država prvi put upotrebio N. Makijaveli u XVI vijeku. U svom poznatom

¹ Autor je student II godine doktorskih akademskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu.

² Aristotel, *Politika*, Zagreb, 1988, str. 2.

³ D. Vranjanac, G. Dajović, *Osnovi prava*, Beograd, 2009, str. 39.

delu „*Vladalac*“, on kaže: „Sve države, sve vladavine kojima se upravljalo i upravlja ljudima, bile su i jesu ili republike ili monarhije“. ⁴

Kako se navodi u maloj političkoj enciklopediji, termin država se upotrebljava u više različitih značenja. „U užem smislu pod državom se podrazumeva sam državni aparat, tj. hijerarhijska organizacija sastavljena od individualnih i kolektivnih nosilaca državne vlasti... Dok u jednom širem značenju, pod državom se podrazumeva celokupno društvo obuhvaćeno jednom državnim organizacijom, dakle ne samo državni aparat, nego i teritorija i stanovništvo koji su pod istom državnim vlašću“. ⁵ Ovo drugo shvatanje države u teoriji je danas uobičajeno. ⁶

U svojoj definiciji države M. Veber kaže da je „država ona ljudska zajednica koja u okviru određene teritorije (ovdje teritorija služi kao obilježje), sa uspehom, polaže pravo na monopol na legitimnu primenu fizičkog nasilja“. ⁷ Dakle, jedno od bitnih obeležja države je da je ona organizacija s monopolom fizičke prinude koja služi vladajućoj klasi za održavanje njene ekonomske i političke vlasti. ⁸ To ne znači da država jedina raspolaže sa aparatom za fizičku prinudu. To mogu imati i druge organizacije, kao što i pojedinci mogu imati sredstva za prinudu. Ali to znači da niko ne može raspolagati sredstvima za fizičku prinudu protiv volje države. ⁹

Prema shvatanju N. Viskovića, „država je organizacija koja odgovara globalnom društvu, ima političku i suverenu vlast utemeljenu na monopolu legalne fizičke prisile i na ekonomskoj i ideološkoj moći, odnosi se na precizno određeno stanovništvo i teritoriju, a pravnim normama reguliše najvažnije društvene odnose i ostvaruje razne istorijske funkcije – počevši od osvajanja i odbrane prema drugim društvima i izrabljivanja i represije prema vlastitom stanovništvu, do s vremenom sve naglašenije uloge zaštite mira, bezbednosti i slobode i postizanja blagostanja svih pripadnika društva“. ¹⁰

O retko kojem je problemu (pojmu), pored pojma države, na području društvenih nauka, toliko često i toliko različito pisano i raspravljano kao o pojmu bezbednosti. Bezbednost je imenica i to apstraktna, odnosno misaona

⁴ N. Makijaveli, *Vladalac*, Beograd, 2005, str. 13.

⁵ Mala politička enciklopedija, *Država*, Beograd, 1966, str. 242.

⁶ S. Savić, *Osnove prava*, Banja Luka, 2005, str. 22.

⁷ M. Veber, *Privreda i društvo - II knjiga*, Beograd, 1976, str. 432.

⁸ R. Kuzmanović, M. Dmičić, *Ustavno pravo*, Banja Luka, 2002, str. 100.

⁹ R. Lukić, B. Košutić, *Uvod u pravo*, Beograd, 1979, str. 33.

¹⁰ N. Visković, *Teorija države i prava*, Zagreb, 2006, str. 38.

imenica koja označava ono što nije materijalne prirode, dakle ne može se opipati, već se samo oseća i zamišlja.¹¹ Ona se, već vekovima, proučava kao jedan veoma kompleksan društveni fenomen, i to sa različitih aspekata: filozofskih, pravnih, političkih, socioloških, ekonomskih, itd. „Tako proučavanja istorije ljudskog društva upravo sugerišu na zaključak da su pitanja bezbednosti života i imovine među najstarijim problemima s kojima se čovek suočavao i nastojao da ih reši“.¹²

Korišćenje pojma bezbednosti u različitim oblastima života i rada, znatno otežava i njegovo jednoznačno definisanje.¹³ Upravo zbog toga smo i suočeni sa egzistiranjem relativno velikog broja definicija bezbednosti od kojih su neke i dijametralno različite. Prema istraživanjima, u opciji se nalazi 21 definicija koje imaju, pre svega, teorijsku vrednost, a 56 definicija čija suština traži dodatna pojašnjenja ili čak njihovo potpuno ignorisanje.¹⁴ Definicije bezbednosti obično su skrojene po meri specifičnosti vremena i mesta u kome se raspravlja o bezbednosti, ili ličnih viđenja autora, odnosno bezbednost označava različite stvari za različite ljude u različito vreme. Dodatnu konfuziju stvara i činjenica da su u srpskom jeziku u upotrebi dva izraza, *bezbednost* i *sigurnost*, koja se ravnomerno upotrebljavaju, mada nisu sinonimi.¹⁵ Istražujući ovu problematiku, grupa autora konstatuje da se bezbednost više veže za državu, njene institucije, neke pravno-političke kategorije, dakle nešto što isključuje osećajnost, određene psihičke ili unutrašnje porive, svojstvene pre svega čoveku kao živom biću. S druge strane, sigurnost smatraju kao

¹¹ S. Miletić, *Policijsko pravo*, I knjiga, Beograd, 1997, str. 1.

¹² D. Davidović, *Alternativni činioci bezbednosti*, Beograd, 2006, str. 3.

¹³ Dezintegracija bipolarnog političkog okruženja i proces globalizacije i međuzavisnosti koji se brzo širio, naročito posle završetka hladnog rata, vodio je promenama koje su imale snažan uticaj na način razmišljanja i psihologiju državnika i donosioca odluka od najvišeg do najnižeg nivoa državne i međunarodne hijerarhijske strukture. Ove promene su motivisale teoretičare bezbednosnih studija da pojam bezbednosti znatno prošire od tradicionalnog fokusa, odnosno državno centričnog shvatanja bezbednosti ka novom globalnom transnacionalnom fokusu gde se bezbednost shvata kao kompleksno pitanje koje je nužno povezano sa uticajem čoveka na promene u globalnom okruženju i uticaj globalnih promena na njegovo ponašanje. Dakle, širenje istraživačkog polja bezbednosti podrazumeva i širenje sadržaja pojma bezbednosti u svim pravcima izvan nacionalne države: na gore-prema međunarodnim institucijama, na dole-prema regionalnim ili lokalnim vladama i bočno (i lijevo i desno) prema nevladinim organizacijama, javnom mnjenju i medijima i apstraktnim snagama prirode ili tržištu. Prema: E. Rothschild, *What is Security?*, Daedalus, Vol. 124, No. 3, 1995, p. 53-107. Prema: N. Bašić, P. Stoett, *Sigurnosne studije u tranziciji*, Bihać, 2003, str. 152.

¹⁴ M. Rakić, *Bezbednosna preventiva*, Beograd, 2006, str. 27.

¹⁵ R. Masleša, *Teorije i sistemi sigurnosti*, Sarajevo, 2001, str. 3-4.

nešto što je bliže čoveku kao pojedincu ili delu neke manje zajednice ili društvene grupe.¹⁶

Pri tome, reč *bezbednost*¹⁷ potiče od prefiksa *bez* (nepostojanje, odsustvo) i reči *beda* (veliko siromaštvo, položaj koji izaziva prezir, nevolja, nesreća, zlo) i predstavlja stanje onoga koji je zaštićen od opasnosti, osiguran, siguran, bezopasan, dok *sigurnost*¹⁸ potiče od latinske imenice *sēcūrītas, ātis f.* (mir duha, bezbrižnost, sigurnost, bezopasnost) i prideva *sēcūrus* (bez brige, bezbrižan, bez bojazni, koji se ne boji nikakve opasnosti). U teoriji se navodi da se ovaj problem javlja usled različite upotrebe pojmova *safety* i *security* u stranoj literaturi, te njihovog prevođenja na srpski jezik. Na osnovu sprovedene analize ova dva pojma zaključuje se da, primena različitih termina, za pojam bezbednosti, u engleskom jeziku ne bi trebalo da dovodi do devalvacije jedinstvenog pojma i shvatanja bezbednosti u srpskom jeziku i uvođenja novih termina, te da je nepravilno uvođenje u srpsku nauku pojma sigurnosti kao zamjene za pojam *safety*.¹⁹

Dakle, pojam bezbednosti ima više značenja. Pored širokog polja proučavanja, u teoriji se još uvek vodi rasprava o tome, šta je to uopšte bezbednost: sistem²⁰, funkcija, organizacija ili stanje²¹. Od odgovora na ta pitanja, koje je stvar teorijskog opredeljenja, utvrđuju se uži pojmovi, kao što su: državna, javna i vojna bezbednost; međunarodna, nacionalna i kolektivna bezbednost; spoljna i

¹⁶ M. Ostojić, *Naučni problem teorijske definicije bezbednosti kao osnove za definisanje privatne bezbednosti*, u: *Privatna bezbednost – stanje i perspektive*, Zbornik radova, Novi Sad, 2008, str. 183.

¹⁷ Prema: Centar za civilno vojne odnose, *Pojmovnik bezbednosne kulture*, Beograd, 2009, str. 14.

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ G. Pavlović, *Pravo private bezbednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011, str. 19.

²⁰ Kao sistem bezbednost obuhvata organe i mere (delatnost, aktivnost) koje se sprovede radi zaštite određenih društvenih vrednosti utvrđenih Ustavom i zakonskim aktima. Prema: S. Kovačević, *Osnovi sistema DSZ*, Beograd, 1980, str. 14; S. Kovačević, *Osnovi bezbednosti i odbrane*, Beograd, 1996, str. 51-52.

²¹ Prema O. Đorđeviću, „pojam bezbednosti se može shvatiti u tri smisla: kao funkcija, kao organizacija i kao stanje, s tim što svaki od ovih elemenata čini celinu za sebe. Kao funkcija bezbednost je nerazdvojni atribut države i pokreta bez obzira na karakter uređenja, politički sistem ili oblik vlasti. Kao organizacija ili inagurisani mehanizam zaštite, bezbednost može da ima razne oblike organizacionih formi (odgovarajućih organa) i različita ovlašćenja zasnovana i regulisana Ustavnim i zakonskim aktima, ili odlukama političke vlasti. Kao stanje bezbednost isključuje postojanje materijalnih i drugih akata uperenih protiv Ustavnog poretka, nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta, oružanih snaga i drugih vrednosti koje predstavljaju zaštićena dobra.” O. Đorđević, *Leksikon bezbednosti*, Beograd, 1986, str. 25.

unutrašnja bezbednost²², a u posljednje vreme utvrđuje se i pojam privatna bezbednost. Proučavanjem ovih pitanja bave se i posebne naučne discipline.

S pravnog gledišta, najpotpuniju definiciju bezbednosti dao je S. Miletić. On bezbednost definiše kao „pravno-uređivanim i obezbeđivanim društvenim odnosima uspostavljeno, održavano i unapređivano stanje u državi koje omogućava efektivnu zaštićenost države i građana koji u njoj žive od svih (vanjskih i unutrašnjih) protivpravnih akata (aktivnosti) kojima se ugrožava ustavni poredak, suverenost, nezavisnost i teritorijalna celokupnost države, rad državnih organa, obavljanje privrednih i društvenih delatnosti i ostvarivanje slobode, prava i dužnosti čoveka i građanina“.²³

Teško da i jedan socijalno - politički ili ideološki fenomen u savremenom svetu po svojoj sveprisutnosti i značaju može konkurisati konceptu ljudskih prava²⁴. No, istovremeno, može se reći da bi isto tako teško bilo naći pojam s kojim je povezano toliko nepoznanica, dvosmislenosti i potpuno kontradiktornih osećanja. „Kao denaturalizovani vid onoga što se nekad nazivalo „*prirodnim pravima*“, ljudska prava predstavljaju, u okviru stabilnih liberalno - demokratskih zajednica, jedno od najznačajnijih dostignuća savremenog sveta i rezultat viševjekovnih napora za odbranu individualnih sloboda i vladavine prava“.²⁵

Kako navodi V. Korać, „opšte i osnovno bilo je uverenje da je svaki pojedinac sastavni dio zajednice, kao što je zajednica sastavni dio prirode, a da je priroda izraz božanske volje“.²⁶ Dakle, pojedinac se vekovima posmatrao kao dio zajednice, i njegova uloga vezivana je za ulogu u zajednici. U XVII veku, pod uticajem novog filozofskog pravca, poznatog pod nazivom racionalizam, u pravnoj nauci se razvila nova struja, odnosno racionalizam je doveo do formiranja posebne škole prirodnog prava²⁷, a u kojoj se desio određeni preokret.

²² N. Ivančević, *Sistem bezbednosti Jugoslavije - Uvod u teoriju sistema integralne bezbednosti*, Beograd, 1993, str. 29-33.

²³ S. Miletić, *op. cit.*, str. 13.

²⁴ Za izraz ljudska prava se ističe da je prilično nov i da obilježava upravo ono što se nekada nazivalo pravima čovjeka. Elenor Ruzvelt je radeći u OUN, četrdesetih godina XX vijeka, podržala upotrebu izraza ljudska prava, kada je otkrila da se pod izrazom prava čovjeka u nekim dijelovima svijeta ne obuhvataju i prava žena. Prava čovjeka su u jednom ranijem periodu i sama zamijenila prvobitni izraz prirodna prava. S. Perović, *Prirodno pravo i sud*, Beograd, 1996, str. 47, (fusnota 136).

²⁵ M. Đurković, *Poredak, moral i ljudska prava*, Beograd, 2001, str. 11.

²⁶ V. Korać, *Istorija društvenih teorija*, Beograd, 1990, str. 15.

²⁷ Vidi šire: V.F. Taranovski, *Enciklopedija prava*, Beograd, 2003.

Idejno polazište više nije Bog, kosmos, priroda iz kojih se onda izvode određena pravila, odnosno, prirodni zakoni, već je sada polazište individua i njena lična i subjektivna prava. I drugo, naglasak se premešta sa dužnosti, opštih pravila prirodnog prava koja zapovedaju ili zabranjuju na lična, urođena, subjektivna prava koja svaki pojedinac ima kao ljudsko biće, a ne kao pripadnik ove ili one države, nacije ili klase i koja su univerzalna i neotuđiva.²⁸

B. Milosavljević i D. Popović, na tragu Univerzalne deklaracije o pravima čoveka²⁹, takođe ističu da su to „prava koja pripadaju ljudima samim rođenjem. Svako ljudsko biće ih ima, kao urođena i neotuđiva. Ona postoje i pre države, pa ih pojedinac njoj ne duguje i ona ih mora poštovati“. Takvo određenje ljudskih prava je upravo u duhu tradicije škole prirodnog prava.³⁰ Dok Ž. Muržon definiše ljudska prava: „kao pravilima uređene pregorative koji isključivo pripadaju licu u njegovim odnosima sa drugim licima ili sa vlašću“.³¹

U savremenoj teoriji se mogu susresti različiti kriterijumi deobe ljudskih prava³². Sa stanovišta vremenskog nastanka, francuski

Međutim, S. Perović ističe da se „starost rodne kuće prirodnog prava utvrđuje brojem stoleća. Najstarija era, njena je postojbina. Od Aristotela i pre njega, do Kanta i posle njega, ideja i škola prirodnog prava nadživljuje vekove, da bi nam se danas predstavila imenom ljudskih prava“. Prema: S. Perović, *op. cit.*, str. 47.

Takođe, i DŽ. Finis naglašava da „prirodno pravo nema istoriju, jer su njegovi principi vječno važeći, ma koliko se poricali, zanemarivali ili otvoreno kršili. A ono što je vječno i nepromjenljivo ne može se smatrati kao istorijski fenomen (koji nastaje, traje i prestaje). Ali on ne osporava da postoji istorija shvatanja ili teorija koje tvrde da postoje principi prirodnog prava“. Prema: D. Vranjanac, *Teorija prava – odabrani tekstovi*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2010.

²⁸ D. Vranjanac, G. Dajović, *Osnovi prava*, Beograd, 2009, str. 216.

²⁹ Usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948. godine, Rezolucijom 217 (III). U prvom članu naglašava da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.

³⁰ B. Milosavljević, D. Popović, *Ustavno pravo*, Beograd, 2009, str. 141. Uporedi: D. Levinson, *Encyclopedia of crime and punishment*, Volume 2, Thousand Oaks, London, New Delhi, 2002, p. 861.

³¹ Ž. Muržon, *Ljudska prava*, Beograd, 1998, str. 9.

³² Međutim, ima autora koji ne prihvataju podele ljudskih prava, pogotovo ne između građanskih i političkih prava, na jednoj strani, i ekonomskih i socijalnih prava, na drugoj strani. Jedan od tih autora je i F. Prezetacznik, koji kaže: „Takva formalna podela u dva različita pravna instrumenta je veštačka, jer je ljudski personalitet nedeljiv. Pravo na život je primarno, bazično ljudsko pravo, iz koga sva ostala ljudska prava proizilaze. Sledeće bazično ljudsko pravo je pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Nadalje, sledi pravo na obrazovanje, koje omogućava svakom pojedincu da se osposobi za rad i učešće u političkom i društvenom životu. Sledeće je pravo na rad, koje uključuje mogućnost obezbeđenja egzistencije, na osnovu slobodno izabranog i prihvaćenog radnog mjesta. Za uživanje ovih, ali i ostalih prava,

teoretičar *Karel Vasak* je, inspirisan osnovnim principima na kojima je zasnovana Francuska revolucija, ljudska prava razvrstao u tri generacije: *prva generacija* – lična i politička prava (*sloboda*); *druga generacija* – ekonomska, socijalna i kulturna prava (*jednakost*) i *treća generacija* – prava solidarnosti (*bratstvo*).³³

2. Razvitak državnih funkcija i bezbednosna funkcija države

Većina teoretičara, dakle, slažu se u tvrdnji da je država specifična organizacija koja raspolaže monopolom na fizičku prinudu, što je, po njima, njen spoljašnji element, ali se ne slažu kada je u pitanju onaj unutrašnji, suštinski element, njena društvena funkcija i cilj njenog postojanja.

Sušтина svake društvene pojave određuje se, pre svega, s obzirom na njenu ulogu, njeno dejstvo u životu čoveka i društva. Upravo ova uloga države i njeno dejstvo nazivaju se u nauci funkcijom. Pored termina funkcija države, u nauci se uspostavljaju i termini, cilj, smisao, uloga, zadatak, delatnost, aktivnost, intervencija države. Zbog bogatstva i neodređenosti termina koji se upotrebljavaju uporedo sa terminom funkcija države, često dolazi do terminoloških i pojmovnih nesporazuma u nauci.

Prema R. Lukiću i M. Živkoviću, „pojam funkcije može se shvatiti na dva glavna načina. Prema prvom, funkcija se shvata subjektivno, kao cilj, smisao ili zadatak koji se postavlja pred državu. U objektivnom smislu, funkcija se shvata kao uloga države u društvu ili dejstvo koje proizvodi uloga države, bez obzira na cilj i zadatak koji se postavljaju državi. S obzirom da je moguće znatno nepoklapanje između ciljeva i zadataka i njihovog ostvarenja, subjektivnih namera i dejstva države u društvu, bolje je da se funkcija shvati u objektivnom smislu, kao uloga i dejstvo države u društvu.“³⁴

Dakle, o funkcijama države, takođe, postoje mnogobrojna i različita gledišta. „Po jednom gledištu funkcija države je jedinstvena bez obzira na različite pod-funkcije koje država ostvaruje svojim različitim delatnostima. Po ovom gledištu sve različite delatnosti koje država obavlja i različite uloge i dejstva koja država vrši u ovim delatnostima, mogu se svesti na jednu jedinstvenu globalno određenu ulogu države u

svakom pojedincu se mora garantovati odgovarajuća zdravstvena zaštita”. Prema: N. Vučinić, *Osnovi ljudskih prava i sloboda*, Podgorica, 2001, str. 182.

³³ M. Živković, D. Simović, *Ustavno pravo*, Beograd, 2008, str. 83.

³⁴ R. Lukić, M. Živković, *Uvod u pravo*, Beograd, 1995, str. 140.

društvu. Ovo gledište naziva se sintetičkim. Nasuprot ovom postoji analitičko gledište, koje polazi od toga da država ima više različitih funkcija koje su vezane za različite delatnosti koje ona obavlja. Klasično analitičko gledište ističe postojanje dve osnovne funkcije države - spoljne i unutrašnje funkcije. Pri tome se spoljna funkcija shvata prevashodno kao vojna funkcija, mada je u nju uključena i spoljnopolićka funkcija. Unutrašnja funkcija podrazumeva zaštitu poretka, zaštitu pojedinca i njegove bezbednosti unutar države.³⁵

R. Lukić, dalje, pod državnom funkcijom podrazumeva ono što država stvarno čini u društvu, njenu stvarnu ulogu, stvarni uticaj koji ona vrši, bez obzira na ciljeve koje joj ljudi postavljaju, mada razume se ove dve stvari stoje jedna sa drugom u vezi. Državna funkcija je, po njemu, „najopštiji efekat delovanja države na društvo, onaj u kome se sažima celokupna državna delatnost u odnosu na celokupno društvo“.³⁶ Time R. Lukić u stvari utvrđuje razliku između funkcije države i delatnosti države, pri čemu se funkcija vrši putem delatnosti. Funkcija se javlja kao cilj, a delatnost kao sredstvo ostvarivanja tog cilja.

Državni se život, kako je to svojevremeno isticao S. Jovanović³⁷, manifestuje na taj način, što država pokušava da svojom kolektivnom snagom ostvari njene ideje u njenom interesu. On ističe da se državni život manifestuje u državnoj radnji na zadovoljavanju državnih interesa. Iznalaženje državnog interesa nije ništa drugo nego razmišljanje o tome šta je za državu u jednom trenutku najkorisnije da uradi. S ostvarivanjem državnog interesa prelazi se iz sfere misli u sferu činjenica, upravo da bi mogla da u spoljnom svetu da dejstvuje državna se ideja mora pretvoriti u silu.

N. Visković ističe da država i pravo, uopšteno posmatrano, imaju jedinstvene (istovrsne) funkcije. U svakom društvu, oni nemaju samo jednu funkciju, već više funkcija, čime on u stvari podržava ovo drugo, analitičko gledište. „Funkcije države i prava se u određenoj meri menjaju tokom istorije, pri čemu se starije funkcije uglavnom zadržavaju i u kasnijim državama, iako se menjaju po značaju i oblicima, što je slučaj i sa bezbednosnom funkcijom države. On ističe sledeće funkcije:³⁸ napadačko - odbrambenu funkciju, izrabljivačko – represivnu funkciju, funkciju

³⁵ *Ibid.*, str. 141-142.

³⁶ R. Lukić, *Politićka teorija države*, Beograd, 1979, str. 192-195.

³⁷ S. Jovanović, *O državi*, Beograd, 1922, str. 191-192.

³⁸ N. Visković, *op. cit.*, str. 35-38.

upravljanja velikim javnim i prisilnim radovima, *funkcija zaštite društvenog mira i sigurnosti*³⁹, tj. sprečavanja unutrašnjeg rata među društvenim grupama i samovoljnog ugrožavanja života, tela, imovine, trgovine, porodice, slobode kretanja među pojedincima i dr., funkcija pravednosti i dobrog života pripadnika zajednice i pravno-regulatornu funkciju⁴⁰. Takođe, M. Grčić kao osnovne funkcije države navodi: uslužnu, ekonomsku, pravnu, socijalnu, ideološku i bezbednosnu.⁴¹

Prema tome, bezbednost se oduvek smatra državnom funkcijom. Tako je, Pol Leroa-Bolije smatrao da država ima i može imati samo tri funkcije: da štiti bezbednost (kolektivnu, bezbednost cijele nacije i *bezbednost pojedinca i njegovih prava*), da izriče pravo... i da čuva, odnosno prenosi nacionalnu baštinu budućim generacijama, da štiti prirodna bogatstva i reguliše vodene tokove. Prva navedena funkcija, odnosno bezbednosna funkcija države, odražava humanistički pristup zamisli bezbednosti na više nivoa, i to: pojedinačnom, socijetalnom i nacionalnom.⁴² Ovako shvaćenu bezbednost možemo definisati kao funkciju, odnosno „nerazdvojni atribut države, što podrazumeva vršenje poslova bezbednosti radi zaštite određenih vrednosti“,⁴³ među kojima su najbitnija upravo ljudska prava.

³⁹ Naravno, takvu zaštitu uživali su uvek privilegovani pripadnici vladajućih slojeva, a dosta slabu oni potčinjeni. Međutim, radi održavanja elementarnih uslova zajedničkog života i rada, državnopravni poredak je morao, barem donekle štiti i pripadnike potčinjenih slojeva. Država i pravo kažnjavali su i pripadnike vladajućih klasa kada bi kršili pravne propise, a pogotovo kada bi se suprotstavljali vlasti. Tako se vrlo rano javljaju pravila kaznenog, porodičnog, imovinskog i trgovačkog prava, te *policijski* i *sudski poslovi za zaštitu osnovnih društvenih vrednosti mira, reda i sigurnosti*. Ova državnopravna funkcija će tek sa modernim liberalnim i socijalnim demokratijama prerasti u jedan od najvažnijih zadataka državnopravnih poredaka: u zakonsku, sudsku i upravnu zaštitu brojnih ličnih, političkih, radnih, imovinskih, verskih, etničkih, kulturnih i drugih *prava i sloboda čoveka i građanina* – i to ne samo protiv privatnih povreda, već i posebno protiv povreda tih prava i sloboda od strane same državne vlasti. Funkcija države postaje, dakle, i samoograničenje njene vlasti i opasnosti od represije nad građanima.

⁴⁰ Uporedi: S. Savić, *op. cit.*, str. 55-57.

⁴¹ M. Grčić, *Politička geografija*, Beograd, 2000, str. 133. Prema: R. Gaćinović, *Uloga pravne države u izgradnji nacionalne bezbednosti*, u: *Pravni život*, tematski broj Pravo i vreme, broj 14, tom VI, Beograd, 2009, str. 401-413.

⁴² M. Bajagić, *Osnovi bezbednosti*, Beograd, 2007, str. 21.

⁴³ S. Kovačević, *Osnovi sistema DSZ*, Beograd, 1980, str. 14.

3. Zaštita ljudskih prava kao imperativ svake države

U teoriji prava, pravi se razlika između pojmova *objektivnog* i *subjektivnog* prava.⁴⁴ Objektivno pravo čine pravne norme koje propisuje zakonodavac. Po tom pravu se ljudi (ili samo građani) moraju ponašati. Objektivno pravo ne stvaraju samo domaći, nego i međunarodni organi i organizacije. Subjektivno pravo stiže se na osnovu norme objektivnog prava (ustava, zakona, međunarodnog ugovora, ili drugog opšteg pravnog akta). Ovo znači da se krug subjektivnih prava koja uživaju građani razlikuje od države s obzirom na razlike u njihovim pravnim sistemima. Takođe, postoje različite podele subjektivnih prava ali za svako od njih je svojstveno da potiču od države i njegovih nadležnih organa. Država može da propisuje, ograničava, uslovljava pa čak i da ukida ovakva subjektivna prava. Međutim, ako bi sva prava koja čovek uživa bila ovakve prirode, onda bi čovek bio potpuno potčinjen državi. Čovek ne bi bio *građanin* nego obični *podanik*.⁴⁵

Kako ističe profesor B. Milosavljević, „konceptija ljudskih prava razvijana je na ideji o pravednom uređenju odnosa između pojedinca i državnih vlasti. Prema toj koncepciji pojedinac prestaje da bude podanik države koji je imao samo dužnosti. Kao građanin, on ima izvesna prava i država ta prava mora poštovati. Ljudska prava su, dakle, prava koja svaki pojedinac uživa samom činjenicom što je ljudsko biće“.⁴⁶

Slično navodi i J. Hasanbegović: „ljudska prava su, bez svake sumnje, jedna od najvećih pravnih i društveno-političkih ideja u istoriji ideja i verovatno najveći pravni i društveno-politički izum i praktički *novum* moderne. Bez ljudskih prava nema ni građanina – postoji samo *Untertan* (što je nemačka reč za podanika, preciznija od engleske reči *subject*). Bez ljudskih prava, nema ni savremene demokratije, ni modernog ustava ili konstitucionalizma, niti pravne države shvaćene kao vladavina prava.“⁴⁷

Kako drugi autori navode, ovo pitanje se formuliše u smislu razlike koja postoji u engleskoj terminologiji između *human and legal rights*. Ovde se, u stvari, radi ne o terminološkom već o suštinskom problemu, o tome da li su naša prava (i obaveze) kao ljudskih bića data pravom, tj. oktroisana od strane dotičnog pravnog poretka ili su ona pak sama suština našeg

⁴⁴ Vidi šire: R. Radonjić, *Demokratija*, Podgorica, 2004, str. 173.

⁴⁵ B. Đurić, *Plava strana ljudskih prava*, Beograd, 2002, str. 11-12.

⁴⁶ B. Milosavljević, *Ljudska prava i policija*, Beograd, 2005, str. 15-16.

⁴⁷ J. Hasanbegović, *Kultura i/ili ideologija ljudskih prava – retorika i realnost*, u *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LVII, 4/2009, str. 82.

postojanja. Zaključuje se da nema sumnje da su ljudska prava ovo drugo, a da s pravne tačke gledišta ona jesu izvor i predmet određenog pravnog regulisanja, pre svega unutrašnjeg ali i međunarodnog prava.⁴⁸ Prema tome, među subjektivnim pravima postoje zbog toga neka prava koja ne zavise od dobre volje ili trenutnih potreba države, nego ih ljudsko biće ima samim tim što je ljudsko biće. Ova prava zovemo *ljudskim pravima*. Poreklo ljudskih prava, dakle, nije u pozitivnopravnom (ustavnom i zakonskom) nego u *moralnom poretku*.⁴⁹

Sve do polovine XX veka, na pitanje o priznavanju i uživanju pojedinih ljudskih prava gledalo se prevashodno kao na unutrašnju stvar država. Slabosti takvog sistema uočene su davno, tako da i ideje o stvaranju neke vrste naddržavnog mehanizma, koji bi bio u stanju da svim ljudskim bićima, bez obzira na volju zemlje u kojoj žive, obezbedi garantije njihovih urođenih prava, imaju relativno dugu istoriju. Tek u periodu posle Drugog svetskog rata i pod utiskom njegovih strašnih posledica, te su ideje postale realnost. Postepeno i uz znatne teškoće stvaran je sistem međunarodne zaštite tih prava⁵⁰. Taj sistem još uvek nije dovršen, ali je u protekle dve do tri decenije veoma uznapredovao, specijalno u određenim regionima i u vezi sa pojedinim pravima.⁵¹ Kako su ljudska prava, usmerena, pre svega, prema državi teško je očekivati da države uvek svesno ispunjavaju svoje obaveze, te da uvek zaštite ljudsko pravo koje je garantovano odgovarajućim pravnim propisom. Već sama okolnost da su ljudska prava garantovana mnogobrojnim međunarodnim ugovorima ukazuje na veoma važnu ulogu međunarodnih tela u implementaciji (primeni i zaštiti⁵²) ljudskih prava.

⁴⁸ G. Pavlović, N. Grbić-Pavlović, *Ustavne i međunarodnopravne garancije ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kao osnov prevazilaženja nezaposlenosti*, u: *Nezaposlenost*, Zbornik radova, Banja Luka, 2011, str. 241.

⁴⁹ Iz ovog slede i neke druge karakteristike ljudskih prava, a prvenstveno: Korpus ljudskih prava manji je od zbira svih mogućih prava (subjektivnih i moralnih) u konkretnoj državi u jednom trenutku. Zato ponekad i govorimo o *osnovnim ljudskim pravima*. Nisu sva moralna prava koja pripadaju jednoj osobi ljudska prava. Ljudska prava ostvaruju se u državi. „Moralna potraživanja“ koja čovek ima prema drugim ljudima zaštićena su moralnim, a ne državnim sankcijama. Najveći broj ljudskih prava usmeren je isključivo prema državi. Od države se traži uzdržavanje od mešanja u privatne svrhe čoveka ili se od nje traži neko konkretno delovanje ili ponašanje. Obaveza države da se uzdržava karakteristična je za *građanska i politička prava*, a da bude aktivna za *ekonomska i socijalna prava*. Prema: B. Đurić, *op. cit.*, str. 11-12.

⁵⁰ O međunarodnoj zaštiti ljudskih prava vidi šire u: V. Dimitrijević i dr., *Osnovi međunarodnog javnog prava*, II izdanje, Beograd, 2007, str. 204-220.

⁵¹ G. Pavlović, N. Grbić-Pavlović, *op. cit.*, str. 242-243.

⁵² Detaljnije o sistemu zaštite ljudskih prava vidi kod: B., Milosavljević, *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Beograd, 2011, str. 45-48.

Kada je reč o ustavnim mehanizmima zaštite ljudskih prava⁵³, prevashodno se misli na organe i postupke kojima se ljudska prava štite, odnosno o pravnim sredstvima koja stoje na raspolaganju onome ko želi da zaštiti svoje pravo, a to su pre svega sudski organi, i to međunarodni i nacionalni⁵⁴, ali i neki drugi. Dakle, ustavi savremenih država poznaju više mehanizama za zaštitu ljudskih prava, a važnije od njih čine:⁵⁵ upravna i sudska zaštita, ustavnosudska zaštita i zaštita putem specijalizovanih organa.⁵⁶

Prema tome, danas postoji manje-više opšta saglasnost o tome da ljudska prava svakako postoje i da ih treba štiti. Dakle, ljudska prava bi ostala samo mrtvo slovo na papirima ukoliko ne bi bila obezbeđena njihova efikasna zaštita pred odgovarajućim organima, po unapred utvrđenoj preporuci.⁵⁷

4. Zaključna razmatranja

Prema rečima N. Ivančevića, „pojam bezbednosti, se određuje kao delatnost, odnosno funkcija preko koje se na pravnim i političkim osnovama, organizuje sprovođenje mera i aktivnosti države, radi zaštite njene nezavisnosti, suvereniteta i integriteta, ustavom utvrđenog unutrašnjeg poretka, kao i lične i imovinske sigurnosti građana. Bezbednost definisana u navedenom smislu, uz izvesne korekcije, predstavlja funkciju, svake države, jer se pretežno ostvaruje merama i aktivnostima, nadležnih državnih organa u okviru vršenja političke vlasti. Organi bezbednosti ili policija, su u istorijskom razvoju, najduže bili zaduženi, za obezbeđivanje zaštite društva odnosno države“.⁵⁸

Takođe, na bezbednost kao jedno od osnovnih prirodnih i nezastarivih prava čoveka, ukazuje i poznata Deklaracija prava čoveka i građanina⁵⁹ iz 1793. godine. U članu 2. Deklaracije se kaže da je cilj društva sreća svih. Vlada postoji zbog toga da zajamči čoveku uživanje prirodnih i

⁵³ Vidi šire, u: G. Pavlović, *Mehanizmi za zaštitu ljudskih prava u policijskim agencijama*, u: *Bezbednost Policija Građani*, broj 3-4, Banja Luka, 2010, str. 559-571.

⁵⁴ D. Popović, *Osnovi ustavnog prava*, Beograd, 2004, str. 89.

⁵⁵ O svakom od ovih oblika zaštite vidi, u: B. Milosavljević, D. Popović, *op. cit.*, str. 179.

⁵⁶ Misli se pre svega na: ombudsmana, nacionalne komisije za zaštitu ljudskih prava, nezavisna tela za odlučivanje o žalbama građana i druge organe.

⁵⁷ B. Milosavljević, *op. cit.*, str. 24.

⁵⁸ N. Ivančević, *op. cit.*, str. 28-29.

⁵⁹ Ustav od 24. juna 1793. ili tzv. *Druga deklaracija*.

nezastarivih prava, a to su: jednakost, sloboda, bezbednost i svojina. U članu 8. ove Deklaracije se naglašava da se bezbednost sastoji u zaštiti koju daje društvo svakome od svojih članova za odbranu njegove ličnosti, njegovih prava i njegove svojine.⁶⁰

Prema tome, sadržaj bezbednosne funkcije države jeste pre svega: zaštita suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti; *zaštita prava i sloboda građana, odnosno ljudskih prava*; zaštita javnog poretka; zaštita lične i imovinske sigurnosti i zaštita životne sredine.

Suština zaštite ljudskih prava kao sadržaja bezbednosne funkcije države, leži u činjenici da se obezbedi, u interesu građana ali i države, takva praksa bezbednosnih organa države koja je apsolutno u okviru prava i interesa zajednice, odnosno da se određena protivzakonita činjenja identifikuju i ukaže na njihovo ispravljanje.

Tu posebno dolazi do izražaja preventivna uloga i učenje pripadnika bezbednosnih organa zasnovano na iskustvu. Prema tome, početni koraci u udovoljavanju određenim zahtevima za poštovanjem i zaštitom ljudskih prava jeste da se obezbedi da svi pripadnici bezbednosnih organa države budu svesni svojih ovlašćenja, a pogotovo ograničenja vezanih za njih, kao i da vrše svoja ovlašćenja na zakonit i human način. Ovo pre svega zahteva dobru obuku i kvalitetan nadzor.

Da bi se obezbedilo da zaštita i poštovanje ljudskih prava budu u potpunosti priznati i prihvaćeni kao bitan element, odnosno sadržaj bezbednosne funkcije države, neophodno je čvrsto objediniti kulturu ljudskih prava u okviru kulture bezbednosnih organa države, a to zahteva kontinuiran i utvrđen program promena.

Ljudska prava će i dalje beležiti razvoj u pravcu njihovog upotpunjavanja i jačanja garantija za njihovo poštovanje, a taj će razvoj slediti osnovne principe na kojima se temelji „građevina” ljudskih prava, od kojih su najznačajniji⁶¹: *poštovanje ljudskog dostojanstva*; *univerzalnost* (svojstvena i pripadaju svim ljudskim bićima); *neotuđivost* (ne mogu biti nikom oduzeta, niti ih se iko može odreći) i *jednakost* (svako ljudsko biće ima ista ljudska prava, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veru, političko ili drugo mišljenje, socijalno poreklo, imovinu, rođenje ili drugi status).

Insistiranje na poštovanju ljudskih prava je dominantna preokupacija razvijenih društava i međunarodne zajednice. Ljudska

⁶⁰ D. Stojanović, *Osnovna prava čoveka*, Niš, 1989, str. 26-27.

⁶¹ B. Milosavljević, *op. cit.*, str. 15-16.

prava tako postaju vrednosni kriterijum koji ne može zaobići ni jedna društvena zajednica koja ima ambicije da sledi tokove razvitka koji odgovaraju savremenim svetskim standardima i tendencijama. Zbog toga, ostvarivanje i zaštita ljudskih prava predstavlja sadržaj bezbednosne funkcije države kao i jedno od vodećih načela pravne države i njene ustavno-pravne regulative.

5. *Literatura:*

1. Aristotel, *Politika*, Zagreb, 1988.
2. Bajagić, M., *Osnovi bezbednosti*, Beograd, 2007.
3. Bašić, N., Stoett, P., *Sigurnosne studije u tranziciji*, Bihać, 2003.
4. Centar za civilno vojne odnose, *Pojmovnik bezbednosne kulture*, Beograd, 2009.
5. Davidović, D., *Alternativni činioci bezbednosti*, Beograd, 2006.
6. Dimitrijević, V., i drugi, *Osnovi međunarodnog javnog prava*, II izdanje, Beograd, 2007.
7. Đorđević, O., *Leksikon bezbednosti*, Beograd, 1986.
8. Đurić, B., *Plava strana ljudskih prava*, Beograd, 2002.
9. Đurković, M., *Poredak, moral i ljudska prava*, Beograd, 2001.
10. Gaćinović, R., *Uloga pravne države u izgradnji nacionalne bezbednosti*, u: *Pravni život*, tematski broj Pravo i vreme, broj 14, tom VI, Beograd, 2009.
11. Grčić, M., *Politička geografija*, Beograd, 2000.
12. Hasanbegović, J., *Kultura i/ili ideologija ljudskih prava – retorika i realnost*, u *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LVII, 4/2009.
13. Ivančević, N., *Sistem bezbednosti Jugoslavije - Uvod u teoriju sistema integralne bezbednosti*, Beograd, 1993.
14. Jovanović, S., *O državi*, Beograd, 1922.
15. Korać, V., *Istorija društvenih teorija*, Beograd, 1990.
16. Kovačević, S., *Osnovi bezbednosti i odbrane*, Beograd, 1996.
17. Kovačević, S., *Osnovi sistema DSZ*, Beograd, 1980.
18. Kuzmanović, R., Dmičić, M., *Ustavno pravo*, Banja Luka, 2002.
19. Levinson, D., *Encyclopedia of crime and punishment*, Volume 2, Thousand Oaks, London, New Delhi, 2002.
20. Lukić, R., Košutić, B., *Uvod u pravo*, Beograd, 1979.
21. Lukić, R., *Politička teorija države*, Beograd, 1979.

22. Lukić, R., Živković, M., *Uvod u pravo*, Beograd, 1995.
23. Makijaveli, N., *Vladalac*, Beograd, 2005.
24. Mala politička enciklopedija, *Država*, Beograd, 1966.
25. Masleša, R., *Teorije i sistemi sigurnosti*, Sarajevo, 2001.
26. Miletić, S., *Policijsko pravo*, I knjiga, Beograd, 1997.
27. Milosavljević, B., *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Beograd, 2011.
28. Milosavljević, B., *Ljudska prava i policija*, Beograd, 2005.
29. Milosavljević, B., Popović, D., *Ustavno pravo*, Beograd, 2009.
30. Muržon, Ž., *Ljudska prava*, Beograd, 1998.
31. Ostojić, M., *Naučni problem teorijske definicije bezbednosti kao osnove za definisanje privatne bezbednosti*, u: *Privatna bezbednost – stanje i perspektive*, Zbornik radova, Novi Sad, 2008.
32. Pavlović, G., Grbić-Pavlović, N., *Ustavne i međunarodnopravne garancije ljudskih prava u Bosni i Hercegovini kao osnov prevazilaženja nezaposlenosti*, u: *Nezaposlenost*, Zbornik radova, Banja Luka, 2011.
33. Pavlović, G., *Mehanizmi za zaštitu ljudskih prava u policijskim agencijama*, u: *Bezbednost Policija Građani*, broj 3-4, Banja Luka, 2010.
34. Pavlović, G., *Pravo private bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011.
35. Perović, S., *Prirodno pravo i sud*, Beograd, 1996.
36. Popović, D., *Osnovi ustavnog prava*, Beograd, 2004.
37. Radonjić, R., *Demokratija*, Podgorica, 2004.
38. Rakić, M., *Bezbednosna preventiva*, Beograd, 2006.
39. Rothschild, E., *What is Security?*, Daedalus, Vol. 124, No. 3, 1995, pp. 53-107.
40. Savić, S., *Osnove prava*, Banja Luka, 2005.
41. Stojanović, D., *Osnovna prava čoveka*, Niš, 1989.
42. Taranovski, V. F., *Enciklopedija prava*, Beograd, 2003.
43. Veber, M., *Privreda i društvo - II knjiga*, Beograd, 1976.
44. Visković, N., *Teorija države i prava*, Zagreb, 2006.
45. Vranjanac, D., Dajović, G., *Osnovi prava*, Beograd, 2009.
46. Vranjanac, D., *Teorija prava – odabrani tekstovi*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2010.
47. Vučinić, N., *Osnovi ljudskih prava i sloboda*, Podgorica, 2001.
48. Živković, M., Simović, D., *Ustavno pravo*, Beograd, 2008.

Gojko Pavlovic,
Master's Degree in Law
Police college, Banja Luka

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AS IMPERATIVE OF SECURITY FUNCTION OF STATE

The paper deals with the development of state functions and activities which they are achieved. Particularly noteworthy is the security functions of the state in its classical sense, ie as an activity of the police on providing security to citizens. This function is yet in modern liberal and social democracies evolved into one of the most important tasks of all constitutional orders: the constitutional, judicial and administrative protection of a number of personal, political, labor, property, religious, ethnic, cultural and other rights and freedoms of man and citizen. The paper also referred to international legal and constitutional guarantees of human rights, and mechanisms for their protection, and the security function of the state is determinated.

Key words: state, security, state functions, human rights, protection